

ANEMON

Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN: 2147-7655

Cilt:2 Sayı:1 Haziran: 2014

KİTAP TANITIM / BOOK REVIEW

“ESKİ TÜRKÇEDEN ESKİ ANADOLU
TÜRKÇESİNE ANLAM DEĞİŞMELERİ”

Hülya ASLAN EROL, Ankara, TDK Yayını, 2008, XXIII+ 824 s.

Murat PARLAKPINAR*

Bu yazıda Hülya Aslan Erol’un anlam bilim kapsamına giren *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişimleri* adlı kitabı tanıtılacaktır. Türkçenin Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde yazılı metinlerden tespit edilen söz varlığının anlamsal olarak geçirdiği değişimin ortaya konulmaya çalışıldığı kitap dikkat çeken bir çalışmadır. Çalışmasının amacını *Önsöz*’de; “Ortaya konulan çalışma ile hedeflenen, Türkçenin bildiğimiz ve yazılı kaynaklarla takip edebildiğimiz dönemlerinden bugüne kadar kelime kadrosunda anlam yönünden meydana gelen değişikliklerin ortaya çıkarılmasına bir katkıda bulunmaktadır.” (s. XIII) şeklinde ifade eden yazar kitabını *Önsöz* ve *Sonuç* bölümleri dışında iki ana bölüm olarak düzenlemiştir. I. ana bölüm *Giriş* (s.1-90)”, II. ana bölüm de *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesi Sonuna Kadar Anlam Değişmesine Uğramış Kelimeler* (s. 91- 773) başlığını taşımaktadır. *Giriş*’ten önce *Taranan Eserler ve Kısaltmaları* ve *Taranan Eserlerin Yüzyıl Sırasına Göre Listesi* verilmiştir.

Giriş bölümü altı başlık olarak düzenlenmiş yine bu bölümler alt başlıklar halinde işlenmiştir. *Giriş* bölümünün ilk alt başlığı *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Kadar Tarihi Devirler* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde sırasıyla *Eski Türkçe*, *Karahanlı Türkçesi*, *Eski Anadolu Türkçesi* başlıkları altında Türk dilinin dönemleri ele alınmıştır. Türk dilinin genel dönemleri hakkındaki bu bölümden sonra *Dil ve Dil Bilimi* başlıklı bölüm gelmektedir. Bu bölüm kendi içinde iki başlık altında ele alınmıştır. *Dil* başlıklı ilk alt bölümde öncelikle dilin insanoğlunun iletişim ihtiyacını karşılayan en önemli araç olduğu, kişinin, toplumun diğer bireyleriyle ilişkilerini düzenleyerek toplumsal bir fonksiyon

* Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi, m.parlakpinar@alparslan.edu.tr

üstlendiği, bu fonksiyonuyla bireyi toplumsallaştırmış olduğu ve toplumsallaştırmanın son noktası olarak milletin de varlığının devamını sağlayan temel unsur olduğu belirtilmiş daha sonra dille ilgili tartışmalar geçmişten günümüze uzanan çizgide ele alınmıştır.

Dil Bilimi başlıklı ikinci alt bölümde “dil bilimi”nin tanımı yapılmış, insanın fizik, düşünce ve ruh yapısıyla ilişkilisini kendisine konu edinen bütün bilim dallarıyla sıkı bir ilişki içinde olduğu belirtilmiştir. Bu bilim dalları arasında sosyoloji, psikoloji, etnoloji, antropoloji, tarih, coğrafya vs. gibi pek çok bilim dalı bulunmaktadır. Yazarın belirlemelerine göre bütün bunları dikkate alan bilim adamları dil biliminde bunlardan bazılarının dille ilişkisini göz önünde bulundurarak çeşitli araştırma yöntemleri ve sahaları geliştirmişlerdir. Son yüzyıllarda dil biliminde çeşitli araştırma yöntemlerinin geliştirilmiş olduğu ve dilin bu yöntemler ışığında ele alındığı belirtilmiş özellikle Saussure’un yarattığı eş zamanlı inceleme yönteminin dil bilimi incelemelerine yeni ilkeler getirdiği, yöntemleri belirlediği konusunun altı çizilmiştir.

Dil Bilimi başlıklı bölüm de kendi içinde *Dilbilimin Tarihi*, *Dilbilimin Dalları* başlıklı bölümlere ayrılmıştır. *Dil Biliminin Tarihi* başlıklı bölümde dil biliminin bir bilim dalı hâline geliş süreci üzerinde durulmuştur. Bu sürecin yeni olmakla birlikte, ana malzemesi olan dille ilgili çalışmaların tarihinin oldukça eskiye dayandığı belirtilmiştir. Bölümün devamında dille ilgili çalışmalar eski Yunan ve eski Hint’ten günümüze uzanan çizgide ele alınmıştır.

Dilbiliminin Dalları başlıklı bölümde ise dil biliminin dalları isimleriyle verilmiş, sonra anlam bilimi dalı ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Kitapta sıralanan dil biliminin dalları şunlardır: Ses bilimi (fonetik), dizim bilimi (sentaks), anlam bilimi (semantik), söz bilimi (leksikoloji), sözlük bilimi (leksikografi), ad bilimi (ono-mastik), lehçe bilimi (diyalektoloji). Ayrıca gösterge bilimi/ işaret bilimi (semiotik) ve anlatım bilimi (stilistik) olmak üzere iki ayrı dal da son zamanlarda dil biliminin dalı olarak gösterilmektedir. Bu arada köken bilimi (etimoloji) nin de dil biliminin bir dalı haline geldiğini belirtilmiş, bu dallara ek olarak Tahsin Banguoğlu’nun *Türkçenin Grameri* adlı eserinde belirttiği yapı bilgisi (morfoloji), deyimler (locution), eyitmeler (diction) dalları da eklenmiştir.

Dilbilimin Dalları başlıklı bölümden sonra *Anlam Bilimi* başlıklı bölüm gelmektedir. Dili bir iletişim aracı olarak kullanmada üç önemli unsur olduğu belirtilmiş bunlar maddeler halinde sıralanmıştır: 1. Dil ifadeleri 2. İfadelerin karşıladığı şeyler (nesnelere, özellikler, ilişkiler, olaylar vs.) 3. Konteks. Anlam bilimi üzerine yapılan çalışmaların, bu unsurlardan birinci ve ikinci arasındaki ilişkiyi ele aldığı üzerinde durulmuştur.

Anlam Bilimi başlıklı bölüm de kendi içinde bölümlere ayrılmıştır. Bunlar; *Anlam Biliminin Tarihi*, *Anlam ve Anlam Alanı*, *Kavram ve Kavram Alanı*, *Türkçede Kavramlaştırma*, *Temel Anlam*, *Yan Anlam*, *Yan Anlamların Gelişme Yolları* başlıklı bölümlerdir. *Anlam Biliminin Tarihi* başlığı altında anlam bilimi ile ilgili çalışmaların tarihi hakkında

bilgiler verilmiştir. Eski Hint ve eski Yunan’da gerçekleştirilen çalışmaların bazılarının anlam bilimi konularıyla ilgili olduğu, bugün anlam bilimi sahasına giren bazı araştırma konularının daha o zaman incelenmiş olduğu; eski Hint’te dilcilerin, kelimelerin nesnelere kendisini mi yoksa türünü mü gösterdiği, tek tek harflerin anlamları olup olmadığı gibi konularla uğraştıklarının görüldüğü belirtilmektedir.

Bölümün devamında, 17. yy.da John Locke’un Francis Bacon’ın 18.yy.da Leibniz, Herder’in ve daha sonraları Wilhelm von Humboldt’un dilin düşünceyle ilgisi konusuna eğilmiş oldukları, anlam biliminin temellerinin 19.yy.da Alman dilcisi K. Reisig tarafından atıldığı, Reisig’in attığı temellerin Fransız dilci M. Breal tarafından sağlamlaştırıldığı ve anlam bilimi çalışmalarına, Avrupa’dan J. Trier, S. Ullmann, A.J. Greimas, J. Lyons gibi dilcilerin katkılarının olduğu konularına değinilmiştir. Bölümün sonunda ise Saussure’ün Avrupa’da başlattığı yapısalcılık akımının Amerika’da da yankı bulduğu, L. Bloomfield, N. Chomsky gibi önemli dilcilerin ortaya çıktıkları, özellikle Chomsky’yle birlikte 20.yy.ın ikinci yarısından itibaren Üretici-Dönüşümlü Dil Bilgisi akımının geliştiği belirtilmiştir.

Anlam ve Anlam Alanı başlıklı bölümde anlam biliminin en temel konusu olan “anlam”ın, anlamı ve kapsamı sorunuyla ilgili görüş ve tartışmalara değinilmiştir. Bölümün başında Vecihe Hatiboğlu, Berke Vardar, Doğan Aksan, Zeynep Korkmaz gibi araştırmacıların yaptıkları anlam tanımları yanında Leonard Bloomfield’in yaptığı anlam tanımı verilmiştir. Bütün bu tanımların birbirlerine çok yakın olmakla birlikte, aralarında küçük farklılıklar olduğu bunun da akla bazı sorular getirdiği belirtilmiştir. Yapılan tanımlardan yola çıkılarak “anlam” için şudur demenin ve her bir kelimenin anlamını bütün kavram alanıyla birlikte vermenin sanıldığı kadar kolay bir iş olmadığına vurgu yapılmıştır. Yazara göre bu durumu fark eden araştırmacılar, kelimeye doğru bir anlam verebilmek için söylenme sebebinin, söylendiği yer ve zamanın, söylendiği ortamın koşullarının, bir başka deyişle toplumun etnolojik ve sosyolojik yapısının, nasıl bir dil bilgisi örgüsü içinde kullanıldığının, konuşmacının iç dünyasının en ince ayrıntısına kadar bilinmesi gerektiği, hatta isimlerde cins ve fillerde görünüş gibi dil birimleri için bu bilgilerin bile yeterli olmayacağı kanaatine varmışlardır.

Bu bölümde anlam bilimiyle ilgili kavramlardan biri olan “anlam alanı” üzerinde de durulmuştur. Tahsin Banguoğlu, Tahir Nejat Gencan, Doğan Aksan gibi Türkçe üzerine çalışmalarıyla ön plana çıkan kişilerin anlamla ilgili yaptıkları tanımlamalar verilmiştir. Daha sonra anlam bilimi üzerine dünyada önemli çalışmalar yapmış kişilerden biri olan J. Lyons’un tanımı verilmiştir. Lyons’un anlamı, kelime anlamı ve cümle anlamı olmak üzere iki grupta incelediği, yakın zamana kadar dilcilerin cümle anlamından ziyade sözlük anlamı üzerinde yoğunlaştıkları fakat bu ikisinin de birbirinden ayrı düşünülmeyeceği belirtilmiştir. Çünkü bir cümlenin anlamı, onu oluşturan kelimelerin (leksemlerin) anla-

mına bağlıdır ve bazı kelimelerin anlamı da ortaya çıktığı cümlelerin anlamına bağlıdır.

Kavram ve Kavram Alanı başlıklı bölümde geleneksel mantıkta “kavram”ın bir nesnenin zihindeki tasarımı olarak tanımlandığı belirtilmiş, J. Lyons’un “kavram, zihnin, nesnelere kavramasına ya da bilmesine araç olan mantıksal yapı, düşüncedir” (s. 26) şeklindeki tanımı verilmiştir. Bu tanım yanında Berke Vardar’ın ve Doğan Aksan’ın yaptıkları tanımlar da verilmiştir. Yapılan tanımlardan yola çıkan yazar, bu durumda “kavram”ın bütün araştırmacılar tarafından iki şekilde tanımlanmış olduğunu belirtmektedir. İlki, dünyadaki nesnelere, biçimlerin, olgu, durum ve hareketlerin dilde anlatım buluşu; ikincisi, dünyadaki nesnelere ortak özelliklerine dayanan, dile has bir genelleşme, soyutlama. Devamında kavramların insanın yetiştiği çevreye, birikimlerine ve ruh yapısına göre kişiden kişiye değişen alanlara sahip olmakla birlikte, bir dil birliği içindeki insanlarda, aşağı yukarı belli bir özelliğe sahip olduklarına değinilmiştir. Burada kavram, kavram alanı konularıyla ilişkili olarak “kavram bilimi” terimi üzerinde de durulmuştur.

Türkçede Kavramlaştırma başlıklı bölümünde ise her dilin kavramlaştırma eğilimleri arasında farklılıklar olduğu belirtilmiş, Türkçenin kavramlaştırma açısından en önemli özelliğinin kavramlaştırma sırasında doğadaki nesnelere dayanması, doğadaki nesnelere, biçimler, renklerden yararlanarak bir şeyi canlandırarak anlatması olduğu vurgulanmıştır.

Temel Anlam başlıklı bölümde ise öncelikle “temel anlam” yerine bazen “asıl anlam”, “nesnel anlam” ve “düz anlam” terimleri kullanıldığı ve genellikle kelimenin ilk anlamı en başta yansıtılan kavram olarak tanımlandığı belirtilmiştir. Yazara göre her kelime kullanıldığı bağlama göre farklı anlamları ifade etse de bir temel anlama sahiptir.

Temel Anlam başlıklı bölümden sonra *Yan Anlam* başlıklı bölüm gelmektedir. Yan anlamların bireysel yönler içerdiği, bir başka deyişle yan anlamın, dil metnine ve onun meydana getirildiği sosyal ve fizikî şartlara, yani dış duruma, sosyal rollere ve konuşanların ait oldukları gruba, hâlet-i rûhiyelerine, duygusal ilişkilerine vb. bağlı olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında toplumsal, tarihî, kültürel vb. özellikleri de olduğu, dolayısıyla yan anlamların yaştan yaşa, toplumdaki topluma ve hatta kişiden kişiye değişme eğiliminde olduklarının altı çizilmiştir.

Yan anlam konusunun ardından gelen *Yan Anlamların Gelişme Yolları* başlıklı bölümde başlıktan da anlaşılacağı üzere yan/dal anlamların ortaya çıkış durumları ele alınmıştır. Bölümün başında yeni bilgilerin kendilerine yeni adlar bulamadıkları zaman, dal/yan anlamları ortaya çıkarttıkları, bazen bu anlam dallanmasının, şekil dallanmasıyla tamamlanmasıyla yeni adların ortaya çıktıkları belirtilmiştir. Bu noktada Ahanov’un konuyla ilgili görüşlerine de yer verilmiştir. Ahanov, kelime anlamlarının değişmesinin, yan anlamlar kazanmasının, bazen deyim aktarması (metaphor) ve ad aktarması (metonymy) yoluyla, bazen de işlev birliği ve komşuluk (kapsamlayış/ synecdoche) yoluyla olduğunu söylemektedir. Yazara göre de yeni bir kavrama ad bulabilmek için başvuru olan yollardan biri

olan anlam değişmelerinde pek çok faktör etkilidir. Yazar, Ahanov’un belirttiklerine ek olarak benzetme, çok anlamlılık, eş anlamlılık, eş seslilik, bağlam gibi pek çok olayın da belirtmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu noktada her dilde yan anlamların genellikle dört şekilde kelimelere bağlandığı belirtilmiştir: 1. Somuta yeni somut anlamlar eklenmesi, 2. Somuta yeni soyut anlamlar eklenmesi, 3. Soyuta yeni soyut anlamlar eklenmesi, 4. Soyuta yeni somut anlamlar eklenmesi yoluyla.

Anlam Bilim başlıklı bölüm bu şekilde sonlanırken *Anlam Değişmelerinde veya Yan Anlamların Gelişmesinde Etkili Olan Anlam Olayları* başlıklı bölüme geçilmiştir. Bu bölümde anlam değişmelerinde veya yan anlamların gelişmesinde etkili olan anlam olayları *Benzetme, Aktarma, Çok Anlamlılık (Polysemy), Eşanlamlılık (Synonymy), Eşseslilik (Homonymy), Bağlam (Contex)* başlıkları altında ele alınmıştır.

Daha sonra *Anlam Değişmesi* başlıklı bölüm gelmektedir. Burada, anlam değişmelerinin başlangıç noktası kişi dillerinde ve şivelerde ortaya çıkan anlam farklılıkları gösterilmiştir. Yazara göre kavramların dile yansımaları olan kelimelerde bazen anlam alanının genişlemesine, bazen kullanımdan düşme sonucu anlam alanının daralmasına ve bazen de anlam alanının değişmesine yol açmaktadır. Bu bölümde ayrıca anlam değişmelerinin sebepleri yanında, bunların biçim veya türlerini saptamak amacıyla yapılan araştırmalara da değinilmiştir.

Anlam Değişmesi başlıklı bölüm kendi içinde alt bölümlere ayrılmıştır. İlk alt bölüm *Anlam Daralması* başlığını taşımaktadır. Yazara göre bu terimle ilgili yapılmış tanımlara bakıldığında, terimin anlam alanı hakkında bir karışıklık olduğu görülmektedir. Yazar burada Zeynep Korkmaz, Doğan Aksan, Berke Vardar, Vecihe Hatiboğlu, Günay Karaağaç gibi dil alanındaki çalışmalarıyla öne çıkan kişilerin anlam daralmasıyla ilgili yaptıkları tanımları vermiş; ilk bakışta birbirinin aynı olduğu izlenimini veren bu tanımlar arasında ve de tanımların kendi içlerinde, anlam daralmasının kapsamını ortaya koymayı zorlaştıran birtakım ifadelerin yer aldığına dikkat çekmektedir. Yazara göre aslında problem tam olarak, ancak anlam değişmesi türleri bir bütün olarak düşünülüp incelendiğinde belirginleşmektedir. Anlam daralması için yapılmış tanımlar, birbirine yakın ifadeler taşıyan ve bir dil olayını açıklamaya çalışan tanımlar olarak, ilk bakışta herhangi bir soruna işaret etmezler. Ancak gerek bu tür, gerekse diğer anlam değişmesi türleri için yapılmış olan tanımlara dayanarak bir tasnif yapmaya çalışılınca birtakım zorluklarla karşılaşmaktadır.

Yazara göre anlam daralması terimi ile anlatılmak istenen anlam değişmesi türünü tam olarak açıklayabilmek için, bu olayın tersi olan anlam genişlemesi türünün tanımına bakmak gerekir. Yazarın belirlemelerine göre anlam biliminde anlam daralması ve genişlemesi dışında, bunlarla yakından ilgili olan özelleşme ve genelleşme şeklinde iki anlam değişmesi türü daha vardır ve bunlar tam olarak anlam daralmasının tanımında yer alan ve anlam daralmasının kavram alanında birtakım problemlere yol açan ifadeleri karşıla-

maktadır.

Anlam Daralması başlıklı bölümde anlam daralmasının bir dalı olarak ele alınabilecek olan *Özelleşme* konusu ele alınmıştır. Özelleşme, anlamlı bir birimin içeriğinin daha dar bir kapsama geçmesidir. Kelimeler dar bir çevreden geniş bir çevreye aktarılırken anlamca genişler, geniş bir çevreden dar bir çevreye geçerken ise anlam daralmasına uğrarlar. Yani genelleşir veya özelleşirler. Belli bir çevreden bireyler, çok sık kullandıkları, ortak çalışmalarında önemli yeri olan nesnelere ilgili olarak kısaltmalara, eksiltmelere başvururlar ki bu da birtakım özel kullanımlar yaratır ve genel dildeki bazı öğelerin anlamını daraltır. Özelleşmeyi yaratan durumlardan biri budur.

Yazara göre genelleşme için yapılan bazı tanımlardan hareketle özelleşmeyi sadece cinsin adı haline gelmesi olarak değerlendirmemek, nesnelere ve hareketler arasındaki parça-bütün ilişkisini dikkate almak gerekir. Ayrıca, yine genelleşmenin tanımından bunun için verilen örneklerden hareketle özelleşmeyi, sadece genel bir adın özel bir ad haline gelişi olarak algılamak da doğru değildir. Böyle bir yaklaşım, bu anlam olayı kapsamını dar olarak ele almak olacaktır.

Anlam Değişmesi başlıklı bölümün ikinci alt başlığı *Anlam Genişlemesi*'dir. Bu bölümde Anlam genişlemesi için G. Karaağaç, B. Vardar, V. Hatiboğlu, Z. Korkmaz gibi araştırmacıların yapıları tanımlar verilmiş, bu terimin sadece D. Aksan tarafından farklı bir şekilde tanımlandığına vurgu yapılmıştır. Yazara göre Aksan'ın tanımı anlam daralması için verilen tanımların bir kısmıyla benzerdir ve terimin adı geçen diğer araştırmacıların yaptıkları tanımlarla açıklanması daha doğru olacaktır.

Bölümün devamında anlam genişlemesi olayları *Genelleşme, Mecazlaşma, Komşuluk, Eksiltme, Tabu ve Örtmece, Argo* başlıkları altında ele alınmıştır. Yazara göre *Genelleşme* de anlam daralması gibi tanımında problem olan terimlerden biridir. Genel ad, özel ad kavramlarının yaratmış olabileceği bu kavram kargaşası sebebiyle terim genellikle özel adın genel ad haline gelişi olarak algılanmış ve yaygın olarak X ışıklarını bulan Alman fizikçi Röntgen'in adının genelleşmesi veya boykot kelimesinin Charles Boykot'tan gelişi gibi örnekler verilmiştir. Durum böyle olunca örnekler üçü beşi geçmemektedir. Ancak bu bakış açısı yanında terimin Vardar, Guiraud, Üçok tarafından yapılan tanımlarında terimin çerçevesi genişletilmiştir. Bu şekilde terimin kapsamı tam olarak ifade edilmiştir. Yazara göre genelleşme başlığı altında sadece, genel ad-özel ad ilişkisini ele almak eksik bir bakış açıdır.

Mecazlaşma başlıklı bölümde benzetme yoluyla gerçekleşen anlam değişmelerinin, bir dil birliğinin belirli yer ve zamandaki asıl anlamı ile dal anlamlarının yer değiştirmesiyle ortaya çıktığı; ancak kişi dilinden başlayan bu değişimin zaman içinde toplumun diline mal olması gerektiği, bu süreç gerçekleştiğinde de kelimedeki mecazlaşma adı verilen anlam değişmesi olayının meydana gelmiş olduğu belirtilmiştir. Burada mecazlaşmanın

bir dilin zenginliğini gösteren anlam olaylarından biri olduğu vurgulanmıştır.

Komşuluk başlıklı bölümde “kapsamlayış” olarak da adlandırılan anlam genişlemesi türü ele alınmıştır. Komşuluk, bir kelimenin anlam alanının komşu kelimelerin alanlarına bulaşması olarak tanımlanmış, bu türde aralarında bütün- parça (synecdoche), tür, şekil, kaynak, fonksiyon (syncrede), eşlik-zıtlık (synonymy, antonymy) vs. gibi komşuluk ilişkileri bulunan kelimelerin birbirlerinin anlam alanlarını ihlal etmelerinin söz konusu olduğu vurgulanmıştır.

Bir diğer anlam genişlemesi olayı *Eksiltme*’dir. Bir tamlamada meydana getirilen kısaltmayı ifade eden bu anlam olayı, “bileşik bir deyimden öğelerinden birinin atılması” olarak tanımlanmıştır. Yazara göre eksiltmenin bazı gramatikal sonuçları olabilir. Yani bir sıfatın, bir isim gibi kullanılmasına veya bazı dillerde sayı veya cinsin kullanımında tuhafıklara yol açabilir. Eksiltme sonunda ortaya çıkan şekiller, ya durum ya da dil bilgisi açısından kolayca kavranabilecek, eksik yanı herhangi bir güçlük olmadan giderilebilecek şekillerdir.

Anlam genişlemesi olaylarından bir diğeri *Tabu ve Örtmece* başlığı altında ele alınmıştır. Bölümün başında “tabu ve örtmece” ile ilgili çalışmaların etnografik lingüistiğin kapsamına girdiği belirtilmiştir. Çünkü bunların temelinde, etnografik unsurlar, yani örf âdetler, mitler, gelenekler, görenekler dil medeniyetiyle ilgili ahlâkî kuralları vardır. Kelimelerin leksik anlamlarının dışında bir de inançlardan kaynaklanan etnografik anlamlar söz konusudur. Bunlar yanında “tabu”nun sadece söylenmesi yasak olan kelimeleri ifade etmediği, aynı zamanda, yapılmaması gereken hareketleri, yenmemesi gereken şeyleri, kullanılmaması gereken eşyaları da kapsadığı üzerinde durulmuştur. Örtmecelerin ise tabu gibi batıl inançtan dolayı değil, kaba veya ayıp kabul edilen sözleri nazik ve saygılı sözlere dönüştürme düşüncesinden doğduğu, örtmece sayesinde insanların kendilerini öğrenecek veya rahatsız edecek şeyleri söylemeyi ve onlarla yaşamayı mümkün hâle getirdiği belirtilmiştir.

Kitapta ele alınan son anlam genişlemesi olayı *Argo*’dur. Burada tarihi devirler için yazılı kaynakları takip ederek argo yoluyla anlamı genişlemiş kelimeler tespit etmenin oldukça zor olduğu belirtilmiş, taranılan dönemlerde ört- fiilinin argo özelliği taşıdığı tespit edildiği belirtilmiştir.

Anlam genişlemesi olayları ele alındıktan sonra anlam değişmesi konusunun önemli olaylarından biri olan başka anlama geçiş konusu ele alınmıştır. Bu konu *Başka Anlama Geçiş* başlığı altında ele alınmıştır. Başka anlama geçiş, bir kelimenin eskisinden farklı, yeni bir kavramı yansıtmaması, başka anlama geçiş/anlam kayması olayı olarak tanımlanmıştır. Yazarın verdiği bilgilere göre bu türde, bir göstergenin bazen başlangıçtaki anlamından tamamen uzaklaşarak farklı bir anlamı yansıtır duruma geldiği görülür. Türkçede daha çok aynı kavram alanı içinde, birbiriyle yakın ilişkili kavramlar arasında olmaktadır

ki, bunlar da birtakım ruhî sebeplerin yanı sıra daha çok somutlaştırma eğiliminin sonucu olarak ad aktarması, deyim aktarması, komşuluk vb. yollarla gerçekleşir. Başka anlama geçiş türü, yakın anlama geçiş, uzak anlama geçiş ve zıt anlama geçiş olmak üzere üç gruba ayrılır.

Başka Anlama Geçiş başlıklı bölümden sonra anlam değişmesi olaylarından bir diğeri olan *Anlam İyileşmesi* konusuna geçilmiştir. Yazar bu tür ve bundan sonra yer alan anlam kötüleşmesi türünün tartışmalı bölümler olduğunu belirtmektedir. Yazara göre iyilik ve kötülük göreceli kavramlardır. Bu yüzden bazı araştırmacılar, bunların anlam değişmesi türleri olarak incelenmemesi gerektiği görüşündedir. Ancak bugüne kadar yapılan tasniflerde yaygın olarak yer almaları ve pek çok kelimedeki tartışma yaratabilecekken, toplumun büyük kesimince anlamındaki iyileşme veya kötüleşmenin kabul edildiği kelimelerin bulunması sebebiyle yazar tasnifine almayı uygun bulduğunu belirtmektedir.

Daha sonra *Anlam Kötüleşmesi* konusu ele alınmıştır. Anlam kötüleşmesi, anlamı iyi olan bir kelimenin zamanla kötü veya kötüye giden bir anlam kazanmasıdır. Yazara göre anlam kötüleşmesine sebep olan faktörler arasında, çeşitli anlam ilişkileri, insanlardaki önyargılar vardır. Meselâ bazı sınıflara ve mesleklere karşı sosyal önyargılar pek çok kelimenin anlamının bozulmasına sebep olur.

Anlam değişmesi konusu bu şekilde ele alındıktan sonra *Anlam Değişmelerinin Sebebi, Süresi ve Gelişimi* başlıklı bölüme geçilmektedir. Bölümün başında bir dildeki anlam değişmelerini incelemenin art zamanlı bir çalışmayı gerektirdiği üzerinde durulmuştur. Çünkü başlangıçta eş zamanlı olan, bir dilin belirli bir yer ve zamanındaki farklılıklarının bütünü, art zamanlı farklılıkları/değişiklikleri, yani dilin tarihindeki ses ve anlam değişikliklerini meydana getirmektedir. Bölümün devamında dili konuşanlar arasındaki eş zamanlı (synchronic) ve eş mekânlı (same isoglos) bu farklılıkların daha sonraları ortaya çıkacak dil değişmelerinin başlangıç noktaları olduğuna değinilmiş, son yıllarda dil biliminde art zamanlı anlam bilimi konusunda çok önemli üç gelişme ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bunlar: 1) Bazı anlam alanlarının tarihini izlemede yapısal prensiplere başvurma 2) Bir dilin kelime hazinesinin tarihinin, bu dili konuşan insanların sosyal ekonomik ve kültürel tarihinden bağımsız olarak incelenmesinin imkânsız olduğuna dair prensibi uygulama 3) Art zamanlı değişikliklerle diyalekt değişikliklerinin ayrılmaz olduğunu anlama.

Giriş bölümünde ele alınan konular çalışmanın teorik kısmını oluşturmuştur. Teorik çerçeve oluşturulduktan sonra *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesi Sonuna Kadar Anlam Değişmesine Uğramış Kelimeler* başlıklı II. ana bölüme geçilmiştir. Bu bölümde Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesi sonuna kadar tek tek kelimelerde meydana gelen anlam değişmeleri saptanmaya çalışılmıştır. Kelimelerin tek tek anlam bakımından incelendiği ikinci bölümde kelimelerdeki anlam gelişmeleri takip edilirken ilk bölüm

olan *Giriş*'te verilen bilgiler esas alınmıştır. Tespit edilen kelimeler *Anlam Daralması*, *Özelleşme*, *Anlam Genişlemesi*, *Genelleşme*, *Mecazlaşma*, *Komşuluk*, *Eksiltme*, *Tabu ve Örtmece*, *Argo*, *Başka Anlama Geçiş*, *Yakın Anlama Geçiş*, *Zıt Anlama Geçiş*, *Anlam İyileşmesi*, *Anlam Kötüleşmesi* başlıkları altında tasnif edilmiş ve kelimeler alfabetik düzende sıralanmış, kelime incelemelerinde kelimenin geçtiği kaynaklar sıralanırken kronoloji dikkate alınmıştır. Daha sonra ise *Sonuç* başlığı altında çalışmada ulaşılan sonuçlar ortaya konulmuştur:

Yapılan taramalar ve incelemeler sonunda anlamında değişiklik olan 1316 adet kavram tespit edilmiştir. Bunların 70'inde çeşitli dil içi ve dil dışı faktörlerin etkisiyle birden fazla anlam değişmesi türü olduğu görülmüştür. Bu 1316 adet kavramın tasnifi yapıldığında 74'ünün anlamının daraldığı görülmüştür ki bunun 34 tanesi özelleşme şeklindedir. Yapılan incelemede kavramlardan 1158 tanesinin anlamında genişleme olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan 8'i genelleşerek, 152'si mecazlaşarak, 7'si komşuluk ilişkisiyle, 7'si eksiltme yoluyla, 17'si tabu ve 1'i de argo niteliği kazanarak anlam alanını genişletmiştir. Bunların dışında kalan 966 kavramın da anlam alanı çeşitli dil dışı faktörlerin etkisiyle genişleyerek değişmiştir. İncelenen dönem içerisinde 65 kavramda başka anlama geçiş olayı görülmektedir. Bunun 40'ı yakın anlama, 13'ü uzak anlama ve 15'i de zıt anlama geçiş şeklindedir. 3 kavramda ise anlam iyileşmesi ve 13 kavramda da anlam kötüleşmesi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu dönemler arasında meydana gelen anlam değişikliklerinin büyük çoğunluğunun genişleme şeklinde olduğu da ulaşılan bir başka sonuçtur. Ayrıca tek tek kelimeler üzerinde yapılan incelemeler bir kelimenin birden fazla anlam değişmesi olayına uğrayabileceğini göstermiştir. Mesela, *burçak* kelimesi başlangıçta özelleşme yoluyla anlam daralmasına uğrarken daha sonraki yüzyıllarda mecazlaşma yoluyla anlam alanını tekrar genişletmiştir.

Sonuç olarak Hülya Aslan Erol'un bu çalışması çok eski bir geçmişi olan Türkçenin Eski Türkçe döneminden Eski Anadolu Türkçesi sonuna kadar uzanan dönemde yazılı metinlerden derlenen kelimelerin zaman içinde geçirdikleri anlam değişikliklerini ortaya koyması bakımından önemli bir çalışmadır. Türkçenin Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinden sonraki dönemleri için yapılacak benzer çalışmalara kaynaklık edecek bu çalışmadan Türk dili, dil bilim, anlam bilim alanlarında çalışan araştırmacılar istifade edebilirler.